

Christian E. Weißgerber

moje vlast!

Proč jsem byl neonacistou

HOST

Christian Ernst Weißgerber

moje ulast!

Přeložila Zuzana Schwarzová

Christian E. Weißgerber

moje vlast!

Proč jsem byl neonacista

BRNO 2021

Mein Vaterland!

Warum ich ein Neonazi war by Christian Ernst Weißgerber

© 2019 Orell Füssli Holding AG

Published by arrangement with Agentur Dr. Ivana Beil,
Schollstr. 1, D-69469 Weinheim

Cover picture by Filip Zrnzević / Unsplash

Afterword © Jan Charvát

Translation © Zuzana Schwarzová, 2020

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)

Překlad této knihy podpořil Goethe-Institut.

The translation of this work was supported by a grant
from the Goethe-Institut.

ISBN 978-80-275-0565-4 (PDF)

ISBN 978-80-275-0566-1 (ePub)

ISBN 978-80-275-0567-8 (MobiPocket)

**Nejjasněji si uzpomínáme
na dřívější časy, které
jsme ani neznali.**

P. F. Thomèse

Obsah

Předmluva	11
Nejsem nácek, ale...	13
1 Hledání ztracené něhy	24
Teplo provinčního domova	27
Dítě Východu	30
Co nechceš, aby ti činili jiní...	32
Autoportrét marnotratného syna	37
2 Uznik autoritářské osobnosti	42
Naučit se kontrolovat zlost	42
Vyrůstání mezi „nižší“ spodinou	47
Opeření ptáče	51
Opravdový dospělák — zasvěcení a politická confirmace	58
Probouzení mladého mužského těla	63
Základní tóny národovecké lásky k vlasti	68
Všechno je jednou poprvé	76
Tajní u nás doma — „Dál hraj!“	82
3 Padesát odstínů hnědi — specifická diverzita nacistické scény	90
Německé buršácké spolky: Čest, svobodu, vlast a váš doklad o árijství, prosím!	94
Historie jinak — vím něco, co ty ne	106
O krakenech, datových zobáčcích a odpůrcích konzumu	114
Hlavní je tón, zbytek zvládne ideologie	120

4	Za Údce, lid a vlast — vzestup a pád jedné mládežnické organizace	135
	Od prvního kontaktu k založení	139
	Násilí parlamentárních čistíků	144
	Zaláskovaný, zasnoubený, za tátu	146
	V pasti světové sítě	147
	Bezpráví silnějšího	150
	Nacionálně populistická rétorika pro začátečníky	154
	Německá turistická kultura — z lesa do ulic	161
5	Nácek v armádě — v maskáčích vazalského vojska	169
	Nástup, výstup, přestup	170
	Nepřítel státu v uniformě	173
	Věrně sloužit Spolkové republice Německu	178
6	Můj dobrovolnický nacionální rok	186
	Reformací k revoluci — nacisté pro nové tisíciletí	188
	Média pro vlast	197
	Uzurpace moci slova	205
	Mezi frontami	208
	„Už nikdy válku — po našem vítězství!“	
	Na návštěvě v baště nacismu	217
	Německá kultura vzpomínání mezi zaklínáním se mrtvými a zpračováním minulosti	230
7	Začátek konce — Jena a její důsledky	236
	Podpalování, zastrašování, udávání	237
	Represivní vykladači práva zprava	239
	Vědění — moc — pochyby	244

8 Anatomie proměny	252
Logika hlouposti	252
Rozpoutání svobody	255
Prolomení hebce ocelového kokonu	258
 P. S. „Nové“ vlastenectví	 268
 Zkratky a některé pojmy	 275
Doslov	279
Ediční poznámka	299

Předmluva

Kniha nevzniká sama. Jsem vděčný za podporu a inspiraci, kterých se mi dostávalo během jejího vzniku. Nezanedbatelný podíl na něm mají kamarádky, kamarádi a redakce mého německého nakladatelství. Ač jsem si toho vědom, chci se vyhnout jmenovitému poděkování, abych tyto lidi neohrozil.

Pokud v následujícím textu cituji z paměti průpovídky, uvádím tyto věty kurzivou, původní citáty označuji uvozovkami.

Informace o zdrojích citátů a další literatura k tématu se nacházejí na domovské stránce autora christianweissgerber.de.

Christian E. Weißgerber, podzim 2018

Nejsem nácek, ale...

...byl jsem. Tak bych dokončil větu, kterou dnes pronáší mnoho samozvaných vlastenců a obránců svých zemí. Čtenář by si mohl pomyslet, že je tím pádem jasné, co přijde v následujících kapitolách knihy: Zase jeden „bývalý nácek“, který bude v rouše kajícího obhajovat svou minulost a upozorňovat na nebezpečí extrémně pravicového světového názoru.

Nic nemůže být dál pravdě. Domnívám se, že zodpovědnost můžu převzít jedině tehdy, pokud neuteču k písničce o morálce a lítosti, jež se od bývalých nacistů mnohdy očekává a které se publiku také dostává. K sociální romantice z televizních reportáží hrajících na city — zase jedna zachráněná ztracená ovečka... Myslím si, že ani sebeupřímnější omluva nevyvolá u zapojených aktérů nic víc než hřejivý pocit. Tím nechci říct, že to nemůže být důležitý krok v procesu zpracování traumatu jak pro oběti, tak pro pachatele. Samotné omluvy ale nic neodčiní, nevyvážou ze zodpovědnosti za vlastní činy. Opravdu skoncovat s nacistickou scénou proto znamená víc než ze scény odejít a veřejně prosit za odpuštění. Beztak není jasné, zda vůbec lze a kdo vlastně může osvobodit od „hříchů“ minulosti.

Nemůžu vrátit, co jsem dřív prováděl. Nemůžu se odvolávat na to, že jsem neměl jinou volbu, že bych dnes udělal všechno jinak, kdybych jen mohl. Žádný okamžik nelze vrátit. Všechno „co by kdyby“ vede jedině k tomu, že se člověk vyvléká z vlastní zodpovědnosti tím, že si vymyslí novou roli, roli oběti: těžké dětství, ztráta perspektivy, můžou za to Židi... Pokud nechci přešlapovat na místě, musím se právě z těchto omluvných mechanismů vymanit.

Samozřejmě existují společenské předpoklady, které mají vliv na volbu politické orientace. Tyto okolnosti pomáhají pochopit rozhodnutí lidí žijících v jiné životní realitě. Jenomže rozhodnutí nelze od těchto okolností odvozovat zcela. V tom případě by neexistovala už vůbec žádná zodpovědnost. Jsem to *já*, kdo se za těchto okolností rozhodl pro něco a proti jiným možnostem, které se mi nabízely. *Já* jsem pojít-ko mezi svým původem, všemi svými možnostmi a rozhodnutími. *Já* sám zodpovídám za své jednání. Proto tato kniha není ani aktem prosté sebe prezentace, ani skrytou prosbou o rozhršení nebo o přijetí do velké rodiny politicky uznávaných osob. Touto knihou chci spíš vstoupit do jiné společnosti, než ve které jsem musel vyrůstat. Jsem přesvědčen, že díky své politické minulosti můžu významně přispět k debatě o nesčetných variantách nacionalistického a rasistického světonázoru současnosti.

Úspěšné skoncování s nacistickou minulostí podle mě nezahrnuje pouze definitivní odchod ze scény a obsáhlé distancování se od jejího nazírání na svět, tedy úplně jinou orientaci myšlení a citění. Úspěšný konec znamená hlavně pochopit, že struktury, které jsem v době své agitace vybudoval, a kamarádi ze scény, jimž jsem předal technické, organizační a jiné know-how, zůstávají i po mém odchodu. Převzít zodpovědnost pro mě proto znamená vystupovat aktivně proti tomu, na čem jsem se léta podílel.

Proč se ale člověk v jednadvacátém století, více než sedmdesát let po konci druhé světové války, vůbec stane (neo)nacistou? Proč ještě nezmizela fascinace ideologií, která stála život miliony lidí? Proč v současnosti získávají na oblibě proudy jako nacionální populismus nebo takzvaná nová pravice, které mají mnoho podobného s historickým fašismem? S těmito otázkami se zas a znovu setkávám, když vystupuji ve školách, na univerzitách, v rádiu nebo televizi

a dalších médiích, abych šířil osvětu o historickém nacismu a jeho současných odnožích. I jim se budu v této knize věnovat blíže.

V médiích se slovo „radikalizace“ stále častěji používá pro vývoj ve společnosti, který se vymyká kontrole, výzkum ji většinou chápe jako proces, kdy se například ze „svéprávné“ občanky stane extrémně pravicová teroristka. Tento proces údajně probíhá „v hlavě“ — tam se z nenávisti hledající ospravedlňující racionalizaci rodí předsudky, „ideologie“, resentimenty. Já však radikalizaci nechápu jako čistě rozumovou věc nebo primárně kognitivní jev. Ovládá jak hlavu, tak tělo. Komplexnější a přiléhavější popis radikalizace zahrnuje také změny ve vzhledu a oblékání, přizpůsobení stravování a militarizaci těla bojovým výcvikem. Samozřejmě probíhá vzájemná komunikace mezi hlavou a tělem, už jen proto, že hlavu, jak známo, nelze od těla oddělit bez nenávratného poškození. Každý proces radikalizace probíhá i v „tělesné“ rovině.

Zaměřením na kognitivní procesy tedy jdou současné teorie radikalizace příliš po povrchu. Myšlení rozhodně připadá ústřední role v jazykové a symbolické oblasti ideologie. Ale ideologie je víc než jen pouhé nazírání na svět nebo nesprávné smýšlení. Ideologie prostupuje struktury a vztahy, v nichž všichni žijeme, naše navykklé vnímání a myšlení, vztah k nám samým i k druhým. Bylo by možné říct, že ideologiemi se hloupne. Přinejmenším jsou hloupé. Nekončí ale v hlavách, nýbrž se rozpínají do všech aspektů naší seberealizace.

Popis afektivně-fyzického rozměru ideologií umožní lépe pochopit procesy deradikalizace. Bývalí neonacisté a rasisté popisují podobné tělesné reakce, když v průběhu odcházení ze scény uviděli ruku v ruce kráčející nebo líbající se dva lidi, které by dříve zaškatulkovali do jiné kultury

nebo „rasy“. Přestože věděli, jak je rasistický popis světa hloupý, překvapivě pociťovali bodání v žaludku. Nenávist zjevně nelze jednoduše vypnout — stejně jako myšlení neochrání před hloupostí.

Tato kniha pátrá na základě mého příběhu po představách o maskulinitě, jež formují procesy radikalizace. Jsou to převážně muži, kteří jsou *správní Němci* a kteří chtějí bránit svou vlast, na niž si činí majetnické nároky coby *legitimní dědicové* — na zemi svých otců a jejich otců, na *dědictví předků*, které je nutné za každou cenu zachovat. Já jsem k těmto mužům patřil. Přestože jsem tehdy byl ještě napůl dítě, chtěl jsem ubránit to, co jsem považoval za vlastní, před vším cizím. Ústředním tématem je zde doslova z pádného důvodu násilí.

Záhlavec podporuje myšlení, básnil můj otec bez zábran o údajně pedagogicky výchovném pohlavku. Lidovou moudrost bral doslova a nechával promlouvat činy. A v mém případě bylo otcovo násilí už jen o facku vedle od násilí ve jménu „otčiny“.

Násilí ale nelze redukovat na fyzické napadání. Kdybych vycházel z této definice, pak jsem za celou svoji kariéru neonacisty násilí nespáchal. Na mé konto jde hlavně poškozování cizí věci a porušování domovní svobody. Zamazal jsem si ruce, ale právě jen střepy, spreji a lepidly, ne krví. To dělali jiní, které jsem já „politizoval“, respektive radikalizoval. Tedy lidé, jež jsem k tomu přiměl „jen“ slovy.

V boji s nepřáteli Německa je nutné přinášet oběti! vyřvával jsem jednou na demonstraci do mikrofonu a moje slova zesilovalo auto s reproduktory. Věta je to mnohoznačná: jednak se „obětují“, vynaloží obrovské úsilí, možná budou muset *v boji za Německo obětovat* svůj život samozvaní „političtí vojáci“. Současně se jí však říká, že oběť budou muset přinést i *nepřátelé vlasti*, zkrátka je bude nutné zabít. Na

konci všech historických období rasisticko-nacionalistické vůle obětovat se (nebo obětovat jiné) se vždy tyčila ohromná hora trosek obklopená hromadou těl.

Vražednými nástroji mohou být i slova. Mohou zabíjet tím, že vykreslí obraz nepřítele, symboly nenávisti, které je třeba vymýtit: Židy, cizince, islám, muslimy, sluníčkáře a mnohé další — seznam lze libovolně rozšiřovat. Neexistuje nikdo, kdo by byl před ním v bezpečí. Každá žena, každý muž může být potenciální nepřítel. Na každém a každé může ulpět stigma, které v minulosti pro bezpočet lidí znamenalo život plný šikany a strachu, pro mnohé dokonce i rozsudek smrti. Na tom se dodnes moc nezměnilo. Je proto smysluplné zkoumat kromě fyzického násilí také násilí vycházející z jazyka a symbolů, moc slov a obrazů, gest a jednání, které je možné nazývat „symbolickým násilím“. To byla moje parketa: ve škole jsem patřil k těm, kteří ostatní tyranizovali slovy, mezi nacisty jsem z pozice ideologa určoval, kdo je nepřítel, jehož je třeba zlikvidovat.

Radikalizace neprobíhá ve vzduchoprázdnu, ale navazuje na zdánlivě zcela „normální“ vztahy v každodenním životě, ať už v Německu, Rakousku, nebo ve Švýcarsku, ať už ve zbytku Evropy, nebo světa: na každodenní rasismus, mužsky dominantní vystupování, ideologie zaměřené na konkurenci a výkon nebo na často se vyskytující zaměňování demokratického vlastnictví, hrdosti na ústavu země s více či méně zjevnými formami nacionálního šovinismu. To vše je dodnes na denním pořádku.

Mantra o zdařilém vyrovnání se s minulostí nezřídka není ničím jiným než zbožným přáním získat rozehřešení. Ani nacismus, ani zločiny proti lidskosti v dobách kolonialismu rozhodně nelze brát v evropském měřítku za zpracované. Jejich důsledky a navazující jevy ovlivňují přítomnost. Dokladem toho může být politický posun doprava.

Nebo rasistická a nacionalistická politika v mnoha zemích Evropy. Je zapotřebí kriticky analyzovat tuto strukturální kontinuitu jako spouštěč a zesilovač dnešní radikalizace, a to jak v mé biografii, tak jinde.

Vyrůstal jsem v porevolučním Eisenachu. Ve východoněmeckém provinčním městě, které se dodnes chlubí největší souvislou vilovou zástavbou v Německu. V dobách NDR byl Eisenach pohraničním městem na nejzápadnější výspě železné opony, takřka co by granátem dohodil od území třídního nepřítele. Po pádu berlínské zdi a znovusjednocení Německa se stal „bránou na Západ“ a „vstupní bránou pro vpád“ na Východ. Tak převrat zřejmě zažíval můj otec. Když se otevřely hranice na „divoký Západ“, mnozí po pádu reálněsocialistického bezprávního státu doufali v lepší život. Někteří hned zkoušeli štěstí v „kapitalismu s lidskou tváří“ a stali se tak „ekonomickými uprchlíky“. Jiní byli postupujícím rozpadem hospodářství k odchodu přinuceni. Jenže spolu s „uprchlíky“ *se za kopečky vydaly* i solidarita a jistota práce. Podle táty aby je člověk, alespoň v polovině devadesátých let, pohledal. V nikoli nemnohých zůstal pocit, že je politici zase zradili. Kohl a spol. — ještě nedávno vykupitelé z největší bídy a hrdinové znovusjednoceného národa — byli krátce nato falešní proroci, kteří nedodrželi slib o budování Východu.

Pro tátu byly sliby jako předpisy, které je nutné za každou cenu dodržet, bez možnosti znovu o nich vyjednávat, bez prostoru pro změny a přizpůsobování situaci. Plány a kroky, které se musejí splnit — jako sociální interakce představující hrubě zjednodušující plánované hospodářství. Zkorumpaní byli už členové ústředního výboru za dob NDR a na tom se prý nic nezměnilo ani ve Spolkovém sněmu SRN. *Všichni tyhle politici se zajímají jen o to, aby si napakovali kap-*

sy, zatímco jiným kapsy obracejí. Tolik můj otec. Nedostatečné zásahy politicky odpovědných osob v Bonnu při bourání východu, v němž se na mnoha místech zvrhlo jeho slibované budování, posilovaly v lidech, jako byl můj otec, pocit, že vyměnili jednu sebranku parazitujících budižkničemů za jinou. Z jeho pohledu přiléhavá diagnóza, již sdílí s mnoha lidmi na východě a které se od určité doby dostává propagandistické podpory ze západu, jihu i severu.

Můj otec, jak se ukáže, by byl volič předurčený pro stranu soptící protestní maskulinity: AfD, Alternativu pro Německo. Její klientela je převážně bílá, relativně dobře situovaná, avšak zklamaná ze svých neuskutečněných, přehnaných představ. Mezi lidmi jako můj otec, nacionálně populistickými agitátory těchto dní a neonacisty, k nimž jsem patřil já, je jen tenká hranice — mírně odstupňované odstíny hnědé. Jejich nazírání na svět si strukturně odpovídá v příliš mnoha bodech, než aby bylo možné opravdu věřit, že samozvaní *patrioti věrní vlasti* nemají se *zlými neonácky* nic společného. Druzí jmenovaní jsou jenom upřímnější, když jde o nacionalismus a rasismus.

Můj osobní příběh může na některých místech působit nezvykle. Bohužel je ale obvyklejší, než si většina myslí, a mnohem běžnější, než by bylo mnohým milé, a to po celém Německu, na východě i na západě. Považuji tedy za možné vyvozovat ze svých vlastních zkušeností částečně zobecnitelné výroky. Čtenáři musejí rozhodnout sami za sebe, nakolik jsou platné i pro ostatní.

Přestože to dnes mnozí nechtějí vidět, ve Spolkové republice Německo rozhodně *existuje třída* — a ne jen jedna. Ve škole jsem byl „chudák kluk“. To znamenalo, jednak že mě učitelé a někteří spolužáci s dobrými úmysly litovali a podceňovali. Jednak a především to ale znamenalo, že jsem byl veřejně

ponižován za svou chudobu. První mi nepomohlo, protože to nic nezměnilo. Pokradmu vrhaný soucitný výraz v očích nebyl o nic méně zraňující než spousta kousavých urážek. Na zjevné nadávky jsem alespoň mohl reagovat, bránit se jim nebo se za ně mstít. Alespoň jsem nemusel polykat ten sžíravý soucit — se vzteklym skřípěním zubů a užírání zlostí.

Chudoba určitě není nic, za co by se měl člověk stydět. Teprve resentimenty určují, že kdo je chudý, je horší, línější nebo hloupější než ostatní. Moje česká větrovka Adidas se čtyřmi proužky mě chránila před větrem a deštěm tak dlouho, dokud si z ní nezačala utahovat banda pubertáků — teprve tehdy jsem v ní stál jako zmoklá slepice.

Přesto musím konstatovat: měl jsem jiné možnosti, ale *chtěl* jsem se stát nacistou. *Nesklouzl jsem do špatné společnosti.* Aktivně jsem se rozhodl, že tento druh politiky je pro mě a všechny lidi správný a že ho budu veřejně zastávat. Stejně vědomě i nevědomě, jako se jiní rozhodnou vstoupit k sociálním demokratům, do CDU, zapojit se do charity nebo stát se členem sportovního klubu. Vstup do politické strany s sebou samozřejmě nenese stejné důsledky jako mé tehdejší rozhodnutí. Přirozeně až na vstup do nějaké „völkisch“ (přibližně: národovecké) nacionalistické strany, jako je AfD nebo NPD, které svou politickou propagandu cíleně špikují rasistickými a nacionalistickými představami. Je přitom irrelevantní, zda tyto strany samy připouštějí, že šíří rasistickou nebo nacionalistickou propagandu. Je nutné rozlišovat mezi působením politického plakátu a záměrem jeho autorů. Já jsem tehdy chtěl být pokrokový nacistický aktivista. Nechtěl jsem, aby mě nazývali rasistou, ale „etnopluralistou“, který se zasazuje za historickou tradici německé kultury na jejím *dědičném místě* — přitom je etnopluralismus prostě rasismus, který se jen vyhýbá pojmu rasa a místo ní hovoří o kulturách a etnikách. Ale stále požaduje, aby existovaly hezky

odděleně. Stejně jako to dnes říká AfD — proto mě dráždí, když se lidé nemají k označení jejích členů za nacisty nebo alespoň „pravicové extremisty“, přestože používají stejnou propagandu jako tehdy my.

Můj styl se některým může zdát distancovaný a analytický — přestože píšu v ich-formě a vyprávím o svých zážitcích. Součástí mého vyprávění je i „analýza společnosti“, tedy i dnes. Mám ve zvyku zasazovat běžné prožitky do „širších souvislostí“. Možná je to zčásti pozůstatek pseudointelektuálního velikášství mého mládí, které věřilo, že zná „pravou příčinu“ všeho. Tento způsob orientace ve světě snadno přerůstá ve sklon vidět všude kolem sebe celosvětová spiknutí. Vstup do tohoto světa i výstup z něj pro mě byly spjatý s (pseudo)intelektuálním zmatením myšlenek i pocitů — byly to snahy o vysvětlení světa nárokuje si absolutnost, v nichž dnes vidím svůdné scestí. Odhlédneme-li však od nepoužitelnosti těchto velkých vyprávění, považuji svůj příběh do jisté míry za exemplární: vrhá světlo nejen na extrémní okraj, ale i na „německé poměry“ v radikálním středu.

Nemám přitom ambici vykreslit ucelený portrét své minulosti, na němž bude vyobrazeno vše naprosto přesně, *jak to opravdu bylo*. Proto jsou některé části aforistické, a tím pro vzpomínky, někdy i z dávné minulosti, vhodnější než uhlazené vyprávění. Střípky mého dětství a mládí přesto dávají dohromady mozaiku vzpomínek. Je to útržkovitý obraz doby složený z fragmentů mého politického procitnutí a mé radikalizace, obraz (mého) dospívání a všech obranných mechanismů, které se proti němu aktivovaly — některé z nich působí úspěšně (a možná také naštěstí) dodnes...

Přestože rozhodně odmítám vlezlé předvádění, má psaní o vlastní minulosti něco ze zpovědi. Činy se stávají proviněním, které jsem v oné době ještě považoval za hrdinství.

Mé tehdejší fantazírování o *zločinech proti vlasti a německému národu* ztratilo moc. Se všemi těmi celosvětovými spiknutími zazobaných, téměř vždy také židovských bankéřů, *proti světu svobodných národů* jsem se už vypořádal. Z mého pohledu je prokázáno, že tyto konspirace nedokážou dostatečně vysvětlit komplexní procesy ve světě. Můžou existovat bohatší a mocnější lidé než třeba já, ale nemusím si vymýšlet pseudointelektuální povídačky, jimiž domněle dokážu vysvětlit historii světa. Ve skutečnosti se tím ani o krok neposunu ke zlepšení životní reality bezpočtu lidí. Opak je pravdou. Pohádky všech „proroků“ historie obsahovaly vždy i zrunk cynismu. Vyprávějí o slavné době, která přijde, když učiníme to nebo zabijeme onoho. Vina a hřích představují v těchto příbězích nečistý, nepřírozený prvek, který je třeba *vyrvat i s kořeny*. Teprve pak prý vstoupíme do říše svobody a čistoty. Tak, jak tomu chtěl Bůh, příroda, nebo třeba Vůdce. Jenomže tyto sliby o spáse jsou jen pseudonáboženský nafouklý podvod. Nikdy nevyřeší běžné problémy, se kterými se potýkají lidé v naší společnosti dnes a denně. Místo toho odsouvají všechna řešení do ráje. Každé proroctví, stejně jako každá ideologie, obsahuje také implicitní univerzální příslib, že se přání a sny přívrženců splní — možná ne dnes nebo zítra, ale jednou, v daleké budoucnosti ano. Avšak podobné prorokování nikdy nepředstře skutečné odpovědi, jen falešné problémy a nesmyslná řešení. Je zkrátka a dobře hloupé. Hloupost totiž chápu jako schopnost vyrábět falešné problémy.

To, že to dnes už vidím, je současně osvobozující i stísnující. Na jednu stranu to znamená, že jsem se skutečně vymanil z konspiračních teorií. Přinejmenším v tom smyslu, že už nesdílím žádnou představu o celosvětovém spiknutí a odmítám veškerý (pseudo)biologický rasismus nebo antisemitismus zahalený do různých rouch. Ba co víc, předs-

vzal jsem si, že je budu odhalovat a kritizovat, kde jen budu moci. Současně to ale také znamená, že můj dřívější život byl v pravém smyslu toho slova zasvěcen iluzorní hlouposti. Platilo pro mě vždy to, co jsem zrovna v té době hlásal jako pravdu a co jsem byl ochoten bránit s nasazením vlastního zoceleného těla až do trpkého konce.

Zpověď o mé minulosti je zároveň cestou k jiné budoucnosti.

Hledání ztracené něhy

V dětství jsem strávil nepočítaně nedělí tím, že jsem civěl na tisk olejomalby v laciném, už trochu oprýskaném dřevěném rámu nad pohovkou v obývacím pokoji. Neznal jsem ani název obrazu, ani jméno umělce. Když jsem si dělal rešerše pro tuto knihu, opět jsem na tenhle obraz z dob dětství narazil. Ve chvílích, kdy na něm spočíval můj pohled, zatímco jsem se pokoušel nechat myšlenky jen tak plout, zůstávalo jeho poselství skryto. Dařilo se mi to většinou jen krátce, často vůbec. Když se mnou otec mluvil, měl jsem se mu dívat do očí. Jemu, ne přátelsky připíjejícímu vousáči, jemuž dělal mohutný klobouk s pérem zaječí uši. *Zamysli se, co můžeš udělat líp!* vyzýval mě otec neustále a očekával ode mě návrhy.

Je mi asi šest nebo sedm let. Je to výslech a jeho jedinou svědkyní je má o tři roky starší sestra. Ale i ona, stejně jako já, zastává dvojí úlohu: je současně obžalovanou i svědkyní. V jedné chvíli jsem to já, kdo se nachází uprostřed křížového výslechu. To se ale může každou vteřinou změnit. Vím to já a ví to i ona. Vzpomínky na tyto výjevy mi dodnes vhánějí slzy do očí. Má pozornost opět sklouzává od ztvrdlých otcových rysů k obrazu — a tím k útěku do jiného světa. Sestra sedí na pohovce vlevo pod obrazem a já vidím zoufalství v jejích očích. Správné odpovědi neexistují. Jen opakující se fráze o lítosti a snaze, že všechno chceme dělat jinak a lépe. V budoucnu bude opravdu všechno lepší, slibují, *hned dneska*. Ale to otci nestačí.

Na mé ujišťování stroze odpovídá, že jsem totéž říkal už minule a nic se nezměnilo. *Po slovech musí následovat taky*

činy! Nařízení, které z jeho úst znamená morální pobídku i jemnou hrozbu. Věta vyvolává vzpomínky na předchozí neděle a současně i temnou předtuchu. Zdá se, že i sestra cítí agresi skrytou v té výpovědi. Koutky úst se jí začínají chvět v rytmu třesoucích se rtů — známka bezmocného vzteku. Semkne rty pevněji a pokouší se zamaskovat, že se snaží zachovat klid. Protože kdo brečí, ten něco skrývá. Kdo brečí, musí říct, proč brečí, a musí s pravdou ven. Proto musí sestra slzy potlačit, zadusit vzlyky a zastavit chvějící se rty.

Není však úniku, ani pro ni, ani pro mě. Ať sebevíc slibujeme, že se odteď budeme víc snažit, budeme lépe vysávat nebo že si budeme uklízet pokoje, když si dohrajeme — otec rozhovor neutíná. Existuje jediné východisko: jeden z nás musí v zoufalství sebrat odvalu a otce vyprovokovat, aby konečně přešel k trestu a my byli „volní“, alespoň pro tuto neděli. Eskalace jako forma sebeobran. Rozsudek byl beztak jasný už ve chvíli, kdy jsme si sedli k „rodinnému rozhovoru“: vinni ve všech bodech obžaloby. Tu vede otec. Vykonává i rozsudek. Veškerá obhajoba je zamítnuta. Vynešení rozsudku uzavírají rány, k nimž není zapotřebí soudcovského kladívka. Vzдорovitá obhajoba zaniká v otcově řvaní, v pleskání dlaní o tváře, a kdo musí nastavit jednu tvář, může si rovnou připravit i druhou a k ní i obě půlky. Coby soudící samozivitel a živící samosoudce v jednom má nad námi, našimi těly, naší dětskou zranitelností neomezenou moc. Nemá smysl stavět se na odpor.

Táta byl elektrikář a i po práci z něj často sršely jiskry. V našem bytě o přibližně devadesáti metrech čtverečních byl absolutním vládcem. Vykonavatelem vlastních rozsudků, samozřejmě pro dobro trestanců. Bezpochyby pro nás chtěl jen to nejlepší, kdykoli jeho ruka dopadla na mou hlavu. U nás vládlo právo silnějšího a pevné ruky.

Tresty jsou zároveň fyzickým důkazem tátovy pedagogické neschopnosti. K ukáznění většinou volil minimálně tři rány — *to ještě nikomu neuškodilo*, vtipkoval často při vhodných příležitostech před svými sourozenci a přitom koutkem oka káravě pokukoval naším směrem. Strýcové a tety to zjevně považovali za vtip — nikdo neodporoval. My jsme ze strachu, se zlou předtuchou a v nevěře nad poměry „v bezpečné náruči naší rodiny“ skláněli zraky. A když jsme jim vyprávěli, že se máme doma jako otroci, nebral nás nikdo vážně. Otroctví: vynucování práce výhrůžkami a násilím. Běžná definice, která podle nás vystihovala naši situaci. Byli jsme pomocníci v domácnosti za nulovou mzdu. Neustále motivováni strachem z ran, bezmocí, že se nemůžeme bránit a že nemáme nikoho, kdo by se nás zastal nebo kdo by nám uvěřil. Usilovným ignorováním se tety a strýcové stávali v mých očích spolupachatelé.

Podle aktuálního denního rozpoložení doplňovalo mírné „zamysli se nad sebou“ ještě domácí vězení uvedené verdiktem *Dneska už tě nechci vidět!* Na koho tento rozsudek padl, musel jít do pokoje a někdy i spát bez večeře. Můj pokoj byl jediným průchodem z chodby do sestřina pokoje. Někdy mi ze samoty podstrkávala pode dveřmi papírky. „Mám hlad,“ stálo na nich, nebo: „Je tam táta ještě?“ — zřejmě ze strachu, že ji cestu na záchod přehradí křik nebo ji probodne pohled očí sevřených do škvírky, který otec nasadil vždy, když si někoho měřil s pohrdáním a zlostí.

Klíčová dírka ve starých dveřích zároveň skýtala pohled do vytouženého místa klidu a bezpečí, protože být zavřený znamenalo hned dvojí záchranu. Jednak to byly chvíle ticha, jindy možné, jedině když byl otec v práci, jednak jsme tímto způsobem alespoň přečkali zase další víkend. Drobná útěcha ve velké mizerii, která na sestru doléhala často víc než na mě. A přesto se s ní vypořádávala suverénněji než já a pů-

sobila méně vystrašeně, protože musela. Coby dceři a sestře jí připadala nevyřčená povinnost zajistit většinu péče o nás dva. Přestože jsme proti sobě často stáli jako zatvrzelí nepřátelé ve sdílené bídě, nezřídka pro mě byla pevným bodem v rozbouřených vodách našeho dětství.

Teplo provinčního domova

Každý večer se úderem šesté podávala večeře. Každodenní rituál, pro nějž existovala výjimka pouze v mimořádných případech a jedině se zvláštním povolením „shora“. Mluvílo se při ní jen zřídka. V pozadí hrálo rádio, aby přehlušilo mlaskání. Zejména táta některá jídla žvýkal tak hlasitě, že mě dodnes popadá vztek, když někdo v mém okolí mlaská stejně jako on. U večeře jsme měli vyprávět o škole a našem dni. Co pro jiné může představovat neškodný rodinný rituál, znamenalo pro nás další výsledky. Možná proto se mi dodnes přičí obsáhle vyprávět o tom, co jsem dělal, protože se nemůžu zbavit pocitu, že musím podávat raport. Zničilo mi to už některá přátelství a nejeden vztah. Když chtěl otec u večeře podtrhnout hrozivou situaci, oslovoval mě „kamaráde“ a sestru „madam“. Ne vždy pak dokázal zkrotit výbuch zlosti.

Okolní zdi zesilovaly všechny zvuky i přes zavřené okno do dvora — jako v architektonickém megafonu. Sousedi mohli slyšet všechno. Otcova paranoidní představa, že by někdo mohl zaslechnout, jak pění a běsní, a následně zakročit, se bohužel nikdy nevyplnila. Zpětně si to zdůvodňuji tak, že to ve skutečnosti nikoho nezajímalo. Možná byl otcův stihomam výrazem špatného svědomí, nevyřčeného vědomí viny za to, že se svou černou pedagogikou není v právu... Nebo to byl pozůstatek z dob totální kontroly v NDR? Jakmile se

večer rozsvítilo, museli jsme zatáhnout *žaluzie*, jak otec svě-
taznale nazýval omšelé závěsy v našich pokojích, aby nikdo
neviděl, jak to u vás vypadá.

Eisenach je považován za kulturní město. Asi sto metrů
od bytu mého dětství stojí Bachův dům. Nedaleko tohoto
hudebníkova působiště platil za nezpochybnitelného virtuo-
sa improvizovaného křiku můj otec. Kamarádi ze sousedství,
kteří náš dům náhodou míjeli, se opakovaně stávali svědky
symfonií, v nichž jsme se sestrou zaujímalí místa v první
řadě. Když později připustili, že se nachomýtlí do role ne-
dobrovolných posluchačů kakofonických koncertů, bylo jim
to zjevně nepříjemné. Verbální výbuchy našeho prchlivého
otce pronikaly na ulici až z druhého patra. Tato nepříjemná
transparentnost zůstávala bez následků. Ani jednou u nás
nezazvonila policie a sociálka zasáhla až tehdy, když je
o pomoc požádala sestra. Nic neslyšet, nic nevidět, tak to
chodí na německém maloměstě.

Kamarádi a kamarádky se mě snažili utěšovat. Pomá-
halo to jen výjimečně. Kdo se stává předmětem lítosti, je
připraven i o nárok interpretovat svou situaci, aniž na ní
dokáže cokoli změnit. Lítost jsem vždy považoval za další
ostudné ponížení, dokud jsem nepochopil, že může sloužit
i jako emoční platidlo. Často ji lze proměnit ve finanční pod-
poru, především když si dospělí chtějí koupit dobré svědo-
mí. Pokrytecké projevy soucit, rozpačité mlčení, bez-
radnost a rezignace. To je vše, čeho se mohou děti dočkat ve
světě ovládaném dospělými, v němž život není procházka
růžovým sadem.

To tedy byla moje rodina: samoživitel a patriarcha v roli
otce v chaotické porevoluční době, matka, která mu utekla,
a sestra, jež musela zastat vše — náhradu za matku a ka-
marádku na hraní pro mě, hospodyňku a spolehlivou dceru
pro něj. Chceme-li pochopit, proč se z lidí stávají nacisti, mu-

síme nahlédnout za zavřené dveře a stažené žaluzie každodennosti v „úplně normálních“ německých rodinách.

Matka zkrátka utekla před zodpovědností, když jsi byl ještě mimino, odpovídal táta na opakující se otázku, *proč je máma pryč*. Rodiče se rozešli, když mi bylo něco přes rok. Později selhala snaha obou stran přesvědčit mě, že vina padá jen a pouze na toho druhého. Se sestrou jsme se táty často ptali, proč si nenajde novou ženu, která by nám mohla pomáhat se školou a domácností a jež by hlavně, jak jsme si ve skrytu duše mysleli, zkrotila jeho povahu, protože nás nikdy nebil před cizími lidmi. Odpovídal nám se svým typickým šarmem: *Vzhledem k tomu, jak se chováte, by stejně dlouho nevydržela*. Vinu za vlastní selhání musejí vždy nést jiní. To je logika běžného člověka — přinejmenším toho, který byl pověřen naší výchovou.

Otec nás zřejmě dostal do péče pod podmínkou, že nebude vymáhat výživné. *To zvládnou sám*, zdůrazňoval neustále pevným hlasem. Ale legálně to nešlo, pracoval „načerno“, jak sám říkal. Později mámě předhazoval, že nás finančně nepodporuje, přestože jí to sám prominul. Když jsme se ho ptali, proč máme tak málo peněz a jako jediní v okolí nevlastníme auto, odpovídal lapidárně, že *peníze nerostou na stromech, a i kdyby, vaše matka by stejně žádný neměla, protože se celý den jen válí*. *Kdybych nebyl takovej dobrák, mohli jsme si dneska auto dovolit, a to pořádný*. Táta měl řidičák stejně jen na motorku, takže by nám nablýskaná kára byla k ničemu. Na průkazu se nachází jediná fotka, na níž jsem viděl tátu zamlada, s černými vlasy po ramena a sedmdesátkovým knírem.

Dítě Východu

Otec se narodil v roce 1961 v Erfurtu v tehdejší NDR a dle mých informací vyrostl v Neudietendorfu, později v Schnellmannshausenu u Eisenachu. Jeho otec byl důstojníkem Národní lidové armády, a v týdnu proto bydlel v kasárnách. Jednou jsem se jedné z jeho sester zeptal, jestli ho táta bil. *Táta ne, tomu stačilo zle se podívat. To máma si někdy musela vynutit poslušnost ručně. Ale jen výjimečně, pokud vůbec, koktala tenkrát teta.* Vlastně o něj bylo v dětství dobře postaráno. Mazánek — nejmladší ze čtyř sourozenců —, kterému máma vyvařovala, když už starší sestry studovaly na univerzitě v Moskvě a dalších městech bratrských států. On se rozhodl vyučit.

Táta se stal elektroinstalátérem a při práci poznal mámu. V osmdesátých letech pracovala jako prodavačka v konzumu, který se tak tehdy opravdu jmenoval. Spravoval tam elektřinu. Údajně zrovna stál na žebříku, když ji poprvé spatřil. Tak alespoň zněla legenda z úst mého otce — prostě jeho pohled. Vyprávěl mi ji, když sestru *unesla* sociálka do chráněného bytu, jak říkal.

Tehdy jsme si nakrátko rozuměli lépe. Trochu jsme se sblížili. Odvážil jsem se ho zeptat na věci o něm. Řekl jsem ne, když se mě ptali, jestli chci z domu pryč. Měl jsem s tátou soucit, jak tam tak seděl v kuchyni a plakal — nad rozbitými střepy *naší rodiny*, pro niž chtěl vždycky *to nejlepší*. Nevím, jestli si uvědomoval, co svými *nejlepšími úmysly* napáchal. Věděl někde „v hloubi duše“, že to, co dělá ve jménu své výchovné mise, páchá víc škody než užitku? Nemohl třeba v noci spát, protože mu docházelo, co nám udělal? Namlouval si třeba, že musí dokončit, co jednou začal? Myslel si možná, *nemůžu teď napůl cesty s bitím přestat*? Na tom nezáleží. Jedno mi je ale dnes jas-